

Η προέλευση του ονόματος τα «Σφακιά»

Γιώργος Κ. Δαλιδάκης*

Για πολλά χρόνια τώρα πολλοί ψάχνουν να βρουν την προέλευση του ονόματος των Σφακίων και πολλές θεωρίες έχουν δημοσιεύει σε βιβλία και σε διάφορα άρθρα. Αυτό το άρθρο παρουσιάζει αυτές τις θεωρίες και θέτει ορισμένες άλλες γνώμες για ένα θέμα που δεν φαίνεται ότι θα βρούμε μια μέρα καμιά θετική λύση.

Χώρα Σφακίων

Παπαδοπετράκης: Ιστορία των Σφακίων.

Ο ιστορικός των Σφακίων, Προηγούμενος και Επίσκοπος Γρηγόριος Παπαδοπετράκης, στο βιβλίο του, του 1878, την Ιστορία των Σφακίων, μας παρουσιάζει τις ακόλουθες θεωρίες για την ετυμολογία του ονόματος:

Σφήκες: Οι κατομερίτες, αυτοί που ζούσαν κάτω από τα Λευκά Όρη, είχαν ονομάσει τους Σφακιανούς «Σφήκες» γιατί κατέβαιναν από τα βουνά και τους επιτιθόντουσαν σαν τις σφήκες. Επίσης γραφεί ότι στην Κύπρο υπήρχε αποικία από ανθρώπους από την Κρήτη που τους έλεγαν Σφήκες, και γι' αυτό κι η αποικία τους είχε ονομαστεί και αυτή Σφήκες.

Σφαγεία: Κατά μια άλλη ιστορία, οι Λευκορήτες είχαν έρθει σε πόλεμο με τους Κουρήτες από το Ψηλορείτη τους οποίους τους νίκησαν αρχικώς. Αλλά οι Κουρήτες με άλλους συμμάχους ήρθαν στα Λευκά Όρη και έσφαξαν όλους τους Λευκορήτες. Έτσι η περιοχή ονομάστηκε από τότε τα «Σφαγεία».

Μας λέει ο Παπαδοπετράκης ότι το όνομα Σφακιά δεν αναφέρονταν πριν από την εποχή της Ενετοκρατίας και ότι πρώτη φορά ο Γενουάτης ιερωμένος Buondelmonte κατά τις αρχές του 15^{ου} αιώνα αναφέρει για ένα καταστραμμένο χωριό το οποίο το ονομάζει Σφακιά (το Βενετικό έγγραφο το ονομάζει "Sfichium" και όχι Σφακιά, όπως έγραψε ο Παπαδοπετράκης). Και γραφεί ότι το όνομα δόθηκε στην περιοχή όταν η σημερινή Χώρα Σφακίων έγινε η πρωτεύουσα της επαρχίας από τις προηγούμενες τρεις βαρονίες και το όνομα δόθηκε σε ολόκληρη την επαρχία, πιθανόν κατά το τέλος

του 14^{ου} αιώνα. Και τελικώς γραφεί ότι εκείνος πιστεύει ότι το όνομα Σφακιά προέρχεται από τις Σφάκες που γνωρίζονται και ως πικροδάφνες ή ροδοδάφνες σε άλλα μέρη της Ελλάδος.

Σταυρός Κελαϊδής: Ένας Γερω-παπάς.

Ο δικηγόρος και ιστορικός, Σφακιανός και αυτός, Σταύρος Κελαϊδής, στο βιβλίο του, του 1960 αναφέρει τις τρεις θεωρίες του Παπαδοπετράκη (Σφήκες, Σφαγεία και Σφάκες) και παρουσιάζει μια ακόμη θεωρία ότι το όνομα προέρχεται από μια πόλη της Αφρικής, που βρίσκεται απέναντι από τα Σφακιά, τη Σφάξ. Αυτή την θεωρία την απορρίπτει καθώς και τις άλλες τρεις και παρουσιάζει μια άλλη θεωρία ότι το όνομα προήλθε από την αρχαία ελληνική λέξη «σφάξ» που σημαίνει χάσμα της γης. Δηλαδή ότι η περιοχή πήρε το όνομα της από τα πολλά φαράγγια της, ότι είναι ο τόπος των φαραγγιών.

(Εδώ θα ήθελα να πληροφορήσω τον αναγνώστη ότι η θεωρία του αφρικανικού Σφάξ ήταν μια την οποία είχε προωθήσει ο Ισμαήλ Πασάς, κυβερνήτης της Κρήτης το 1861, που ήθελε να πείσει τον κόσμο ότι οι Σφακιανοί ήταν αραβικής καταγωγής!)

Στέργιος Σπανάκης: Κρήτη, Τουρισμός, Ιστορία, Αρχαιολογία.

Στο δίτομο του έργο ο γνωστός κρητικός ιστορικός Στέργιος Σπανάκης συζητά τις παραπάνω θεωρίες της ετυμολογίας του ονόματος και παρουσιάζει ακόμη μια, την προέλευση του ονόματος από το Σφακό, γνωστό επίσης ως φασκομηλιά, την οποία όμως την απορρίπτει.

Αναφέρει επίσης την χρήση του ονόματος Σφακιά από τους Βενετούς, πρώτα από τον Buondelmonte το 1417 και μετέπειτα κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα την χρήση του ονόματος σε βενετικά έγγραφα και χάρτες ως Sfakia και Sfachia. Πιστεύει όμως ότι το όνομα πρέπει να υπήρχε και πριν από την Ενετοκρατία.

Στο τέλος γραφεί ότι αυτός υποστηρίζει την θεωρία που για πρώτη φορά παρουσίασε ο Γερμανός γλωσσολόγος και αρχαιολόγος Deffner ο οποίος πίστευε ότι το όνομα έχει την προέλευση του από τις αρχαίες ελληνικές λέξεις «σφάξ» και «διασφάξ», και ότι Σφακιά σημαίνει ο τόπος των φαραγγιών.

Βενετικές πηγες.

Πρώτη χρήση της λέξεως Σφακιά σε βενετικά έγγραφα την βρίσκουμε σε μια αναφορά του 1323 από τον Δούκα της Κρήτης (Duca di Candia) οπου γραφεί για ένα άτομο με το όνομα Νικηφόρο Σφακιώτη (*Nichiforus Sfachioti*). Το Σφακιώτης πιθανόν να είναι ένδειξη καταγωγής αυτού του ανθρώπου, κάτι το οποίο μεταγενέστερα έγινε και βάση επωνύμου πολλών κρητικών από τα Σφακιά. (Σφακιώτης, Σφακιανός, Σφακιανάκης, κλπ).

Όπως είπαμε προηγουμένως, έχουμε τον ταξιδιώτη και ιερομένο Buondelmonte που το 1417 ανέφερε τα ερείπια της σημερινής Χώρας Σφακίων ως «Sfichium». Άλλες αναφορές αργότερα, το 16^ο και 17^ο αιώνα συναντούμε το όνομα ως «Sfacchia», «Sfakia» και «Sfachia». Η χρήση του «ch» αντί του «k» δείχνει τον Ιταλικό κανόνα όπου το «c» πριν από ένα «i» γράφεται ως «ch» (π.χ. chianti) και όχι από τη Σφακιανή προφορά όπου το «k» πριν από το γράμμα «i» προφέρεται ως «τσχ» η οποία παρουσιάστηκε στην Κρήτη αργότερα.

Δυο έγγραφα από την δεύτερη βυζαντινή εποχή.

Υπάρχουν δυο έγγραφα από την δεύτερη εποχή της βυζαντινής κυριαρχίας (μόνο αντίγραφα υπάρχουν σήμερα) στα οποία ελπίζαμε να βρούμε το όνομα Σφακιά. Το ένα είναι το «Χρυσόβουλο» που υποτίθεται ότι αυτοκράτορας Αλέξιος Κομνηνός Β' έγραψε, οπου χώρισε την Κρήτη μεταξύ των 12 βυζαντινών αρχοντικών οικογενειών, των γνωστών Αρχοντόπουλων, τις οποίες έστειλε να αποικίσουν το νησί κατά το τέλος του 12^{ου} αιώνα. Αυτό το έγγραφο πιστεύεται ότι ήταν πλαστογραφία από τους άρχοντες που ήθελαν να πείσουν τους βενετούς κατακτητές ότι είχαν

κτηματικά δικαιώματα από τον βυζαντινό αυτοκράτορα. Αν και πλαστογραφία, αυτό το έγγραφο είναι της προ-βενετικής εποχής και έχει πολλά ονόματα από την περιοχή που μας ενδιαφέρει. Τα σύνορα της περιφέρειας που αναφέρεται ως περιφέρεια της οικογένειας των Σκορδίληδων, τα σημερινά Σφακιά, είναι από «τα Ασκύφια», το σημερινό Ασκύφου, έως την Ανώπολη, έως την Αγία Ρουμέλη... και έως του Χριστού το Γεράκι, το σημερινό Κουστογέρακο. Δεν υπάρχει καμία αναφορά του ονόματος Σφακιά.

Το δεύτερο έγγραφο είναι το Προβελέγιον (Δίπλωμα προνομίων) των Σκορδύλων (Σκορδίληδων) που ο Κωνσταντίνος Δούκας, Δούκας της Κρήτης έδωσε το 1183 στην οικογένεια Σκορδύλη την περιοχή που είναι σήμερα η επαρχία Σφακίων. Το έγγραφο ονομάζει την περιοχή ως επαρχία της «Ανω Πόλις» και δίνει 41 σημεία ως σύνορα της περιοχής, πολλά από αυτά και σημερινά ονόματα. Αν και το έγγραφο δεν ονομάζει άλλα χωρία της επαρχίας έκτος από την Αγία Ρουμέλη (Στο βήμα της εκκλησίας στην Αγία Ρουμέλη) η έλλειψη του ονόματος Σφακιά είναι ξανά παράξενη.

Σημερινές γλωσσολογικές γνώμες.

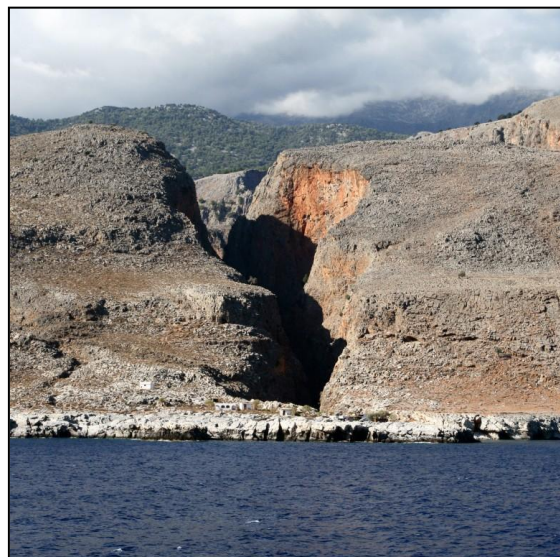
Μοντέρνος γλωσσολόγος που εξέτασε την αρχαία χρήση του ελληνικού «σφάξ» βρήκε την χρήση αυτής της λέξης με διαφορετικές παραλλαγές με σημασία ως σφήκα, σφάζω καθώς και κόβω. Επίσης υπήρχε και η λέξη «διασφάξ» που σήμαινε βίαιο άνοιγμα, σαν μια χαράδρα.

Συμπέρασμα:

Από ότι είδαμε δεν είναι τελείως ξεκάθαρη η ετυμολογία του ονόματος τα «Σφακιά» Αν και πολλοί υποστηρίζουν την ετυμολογία από τις σφάκες, άλλοι πιστεύουν ότι το όνομα είναι αρχαίο ελληνικό και σημαίνει τόπος των φαραγγιών. Αν το όνομα αυτό προέρχεται από την ελληνιστική εποχή ή εδόθη στην περιοχή κατά την εποχή της Ενετοκρατίας από κατοίκους της περιοχής ή από Αρχοντορομαίους (βυζαντινούς αποίκους) ή από κάποιο Βενετό με γνώση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας δεν το γνωρίζουμε.

Σφάκες, πικροδάφνη

Φαράγγι της Αράδενας

Φεβρουάριος 2010

*Ο Γιώργος Κ. Δαλιδάκης κατάγεται από την Σφακιανή οικογένεια των Γιαλέδων από το Ασκύφου.